

DZĪVNIĒKU
BRĪVĪBA

Atteikšanās no dējējvistu sprostiem Latvijā

Latvijas olu tirgus attīstības pārskats

Saturs

Saturs	2
1. Ievads	3
2. Galvenie secinājumi	4
3. Dējējvistu labturības standarti	5
4. Dējējvistu sprostu problēma un tās mērogs	6
5. Sabiedrības viedoklis	8
6. Olu tirgus tendences	9
6.1. Ražošana	9
6.2. Mazumtirdzniecība	12
6.3. Ārējā tirdzniecība	12
6.4. Cenas	14
7. Korporatīvā atbildība	15
8. Risinājumi pārejai uz ārpus sprostiem dētām olām	17
8.1. Dzīvnieku aizsardzības organizāciju un uzņēmumu sadarbība	18
8.2. Sarunas ar olu piegādātājiem	18
8.3. Līdzekļu piesaistīšana investīcijām	19
8.4. Soli pa solim pieeja un labie piemēri	19
9. Noslēgums	20

1. Ievads

Dējējvistu turēšana sprostos ir viena no **lielākajām dzīvnieku labturības problēmām** Latvijā. Tā skar ļoti lielu skaitu dzīvnieku – ieskaitot dēšanas vecumu nerasniegušos jaunputnus, 2024. gadā **sprostos turēto vistu skaits Latvijā ir teju 3 miljoni**. Eiropas Savienībā vidēji šobrīd ārpus sprostiem ir 60.8% vistu. Latvijā šis rādītājs pagaidām ir teju divreiz zemāks – tikai nepilna trešdaļa jeb 31.4% dējējvistu mīt ārpus sprostiem.

Sprostu sistēmās vistām ir liegts gandrīz viss, kas viņām ir dabiski. Sprostā katrai vistai atvēlēta vien A4 papīra lapas izmēra dzīves platība, attiecīgi sprostos turētās vistas nevar pat normāli pastaigāt vai izplest spārnus. Vistu dzīve aizrit, stāvot saspiesībā uz metāla režģa grīdas, viņas nekad neierauga dienasgaismu un nesajūt zemi zem kājām. Rezultātā **vistas sprostos cieš ievērojami vairāk sāpju** nekā bezsprostu sistēmās.

Lai uzlabotu dējējvistu labturību, pēc apjomīga nozares izvērtējuma 2023. gadā atbildīgā jomas institūcija, kas nodrošina neatkarīgus zinātniskus slēdzienus par ar pārtiku saistītām tēmām – Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestāde (EFSA) – **iesaka atteikties no sprostu izmantošanas** olu ražošanā.

Socioloģiskās aptaujas parāda, ka sabiedrībai kopumā rūp fermu dzīvnieku labturība: 94% Eiropas Savienības un 89% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka ir svarīgi nodrošināt, lai lauksaimniecības dzīvniekiem būtu pietiekami daudz vietas, kur pārvietoties, apgulties un piecelties. Vairums Latvijas iedzīvotāju (54%) uzskata, ka **vistu turēšanai sprostos nav jābūt**

atļautai. Tikai katrs ceturtais (25%) uzskata, ka vistas ir noteikti vai drīzāk jāļauj turēt sprostos.

Šobrīd **Latvijā sprostos olu ražošanā izmanto tikai pieci uzņēmumi**, no kuriem divi lielākie kopā saražo ap 95% olu – "Balticovo" ap 80% un "Alūksnes putnu ferma" ap 15%. Abi šie uzņēmumi ir pauduši apņemšanos pilnībā atteikties no sprostiem olu ražošanā attiecīgi līdz 2027. un 2028. gadam un šobrīd aktīvi investē pārejā uz ārpus sprostiem dētu olu ražošanu.

Lielu ietekmi virzībā prom no olu ražošanas sprostos rada lielo pārtikas uzņēmumu – veikalu tīklu, pārtikas ražotāju u.c. – apņemšanās atteikties no sprostos dēto olu tirdzniecības un izmantošanas. Kopumā pasaulē 2024. gadā 2629 uzņēmumiem ir bezsprostu politikas, tostarp vairāk nekā 90 politikas ir Latvijā pārstāvētiem pārtikas uzņēmumiem. Tuvāko gadu laikā pilnībā **atteikties no sprostos dētajām olām Latvijā ir apņēmušies visi vadošie veikalu tīkli**, pārtikas produktu ražotāji, viesnīcu un restorānu tīkli.

Progress korporatīvajā sektorā rada piemērotus apstākļus dējējvistu sprostu izmantošanas aizliegumiem likumā. Eiropas Savienībā **vistu turēšanu sprostos jau ir aizliegušas** tādas valstis kā Austrija, Dānija, Vācija, Luksemburga, Čehija un, faktiski, Beļģija. Diskusijas par dējējvistu sprostu aizliegumu norit arī Slovākijā, Slovēnijā un Igaunijā. Ražošanas reformas un dzīvnieku aizsardzības likumu uzlabojumi atsevišķās dalībvalstīs savukārt tuvina pilnīgu atteikšanos no vistu sprostiem visas Eiropas Savienības līmenī.

2. Galvenie secinājumi

Dējējvistu turēšana sprostos ir viena no lielākajām dzīvnieku labturības problēmām Latvijā, jo būtiski ietekmē miljoniem dzīvnieku dzīves kvalitāti.

Eiropas pārtikas nekaitīguma iestāde (EFSA) rekomendē neizmantot sprostus un ir secinājusi, ka sprostos ierobežo vistu iespējas kustēties un staigāt dabīgā veidā, veicina kaulu un muskuļu vājumu, rada stresu un frustrāciju, kā arī palielina mirstību.

Vairums Latvijas iedzīvotāju uzskata par svarīgu nodrošināt, lai lauksaimniecības dzīvniekiem būtu pietiekami daudz vietas, kur pārvietoties, apgulties un piecelties, kā arī uzskata, ka dējējvistu turēšanai sprostos nav jābūt atļautai.

Vadošie Latvijas pārtikas uzņēmumi – veikalu tīkli, pārtikas ražotāji, restorāni – ir apņēmušies atteikties no sprostos dētu olu tirdzniecības un izmantošanas jau līdz 2025. gadam.

Latvijas divi lielākie olu ražotāji "Balticovo" un "Alūknes putnu ferma", kuri kopā veido ap 95% no visas Latvijas olu industrijas, ir apņēmušies atteikties no dējējvistu sprostiem attiecīgi līdz 2027. un 2028. gadam. Šobrīd abi uzņēmumi aktīvi investē ārpus sprostiem turētu dējējvistu novietņu būvniecībā.

Dējējvistu skaits Latvijā no 2021. līdz 2023. gadam bija 3,4-3,5 miljonu robežās, no kā aptuveni 70% tika turētas sprostos.

2022. un 2023. gadā putnu gripas un barības cenu pieauguma ietekmē cēlās olu cenas, kas 2024. gadā sākušas samazināties.

2022. un 2023. gadā Latvijā strauji pieaudzis olu imports, sevišķi no Ukrainas, pieaudzis arī olu eksports.

Sarunas ar piegādātājiem un soli pa solim pieeja ir daži no risinājumiem, lai straujāk veiktu pāreju uz ārpus sprostiem dētām olām.

Vairākās Eiropas Savienības valstīs dējējvistu turēšana sprostos jau ir aizliegta.

3. Dējējvistu labturības standarti

Visā Eiropas Savienībā (ES) ir noteikti vienoti minimālie standarti dējējvistu labturībai, ko reglamentē 1999. gada 19. jūlija Direktīva 1999/74/EK (prasības neattiecas uz jaunputniem, vaislas dējējvistām, inkubatoriem, kā arī uzņēmumiem, kuros tur mazāk par 350 dējējvistām¹). Latvijā šīs direktīvas prasības ir iestrādātas MK noteikumos Nr.744 "Noteikumi par dējējvistu labturības prasībām un dējējvistu turēšanas uzņēmumu reģistrācijas kārtību"².

Šobrīd ES izšķir četrus dējējvistu turēšanas veidus, ko apzīmē ar skaitļiem no 0 līdz 3. Sekojošā tabulā aprakstīti būtiskākie parametri, kas atšķir dažādos turēšanas veidus.

Nr. 3 Turēšana sprostos	Vistas tur sprostos ar minimālo platību 750 cm ² uz katru vistu, no kā 600 cm ² jābūt "izmantojamai" (~13 vistas uz kvadrātmētru jeb < A4 papīra lapas platība uz vistu). Sprostiem jābūt 45 cm augstiem un aprīkoti ar laktām, nošķirtu "ligzdas" vietu (ar aizkaru norobežota sprostas daļa) un "pakaišiem" (tipiski neliela plastikāta paklājiņa veidā)*. Nav pieejama dabiskā gaisma un svaigs gaiss.
Nr. 2 Turēšana kūtīs	Vistas var brīvi pārvietoties, bet tikai kūts iekšienē. Minimālā platība ir 1111 cm ² uz katru vistu (~9 vistas uz m ²). Trešdaļai no grīdas platības jābūt noklātai ar pakaišiem. Jānodrošina vismaz 1 m ² ligzdas platības uz katrām 120 vistām. Nav pieejas ārtelpām.
Nr. 1 Brīva turēšana	Iekštelpās jānodrošina tādas pašas minimālās prasības kā kūtīs turētām vistām (~9 vistas uz m ²), bet papildus jānodrošina piekļuve āra platībām dienās, kad vien fizioloģiskie un fiziskie apstākļi to atļauj. Nodrošināmā platība ārtelpās ir 4 m ² uz katru vistu.
Nr. 0 Atbilstoši bioloģiskās ražošanas prasībām	Vistas var brīvi pārvietoties kūts iekšienē un tām jānodrošina pieeja ārtelpām. Iekštelpās maksimālais blīvums ir 6 vistas uz m ² un papildus āra platība 4 m ² uz katru vistu. Jāievēro arī bioloģiskās ražošanas prasības atbilstoši Regulā 2018/848 noteiktajam.

* EFSA 2023. gada ziņojumā norādīts, ka prasība pēc pakaišiem sprostu sistēmās nereti netiek ievērota.

Kopš 2012. gada ES ir aizliegts lietot nmodernizētos sprostus un to vietā ieviesti tā dēvētie modernizētie jeb uzlabotie sprostī.

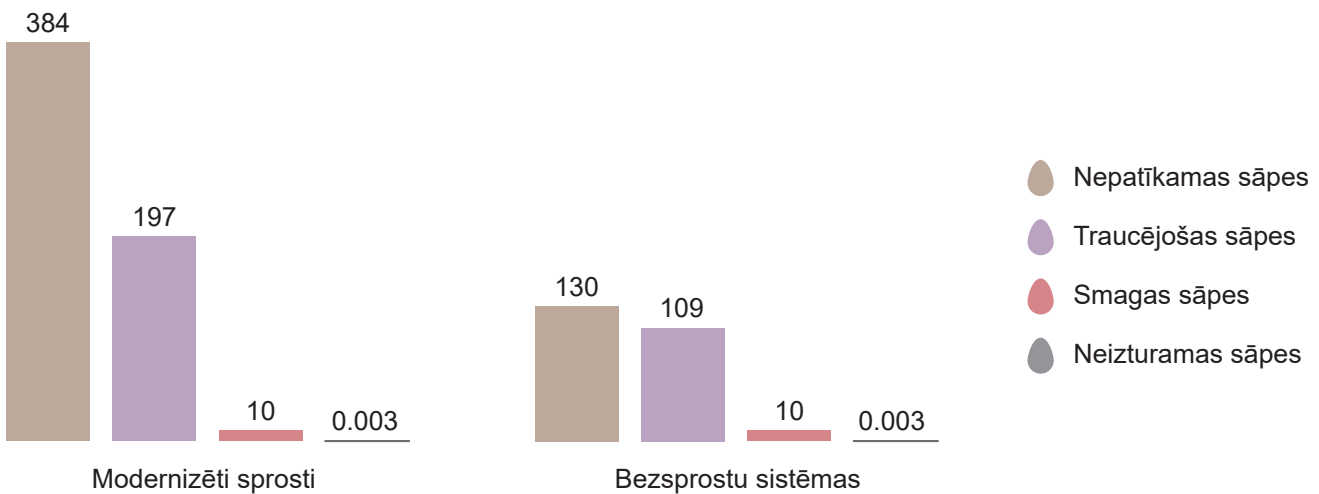
¹ Padomes Direktīva 1999/74/EK, ar ko paredz minimālos standartus dējējvistu aizsardzībai. *Oficiālais Vēstnesis*, L203, 03.08.1999., 53.-57. lpp. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1999/74/oj>

² Ministru kabineta noteikumi Nr. 744 par dējējvistu labturības prasībām un dējējvistu turēšanas uzņēmumu reģistrācijas kārtību. *Latvijas Vēstnesis*, 110, 14.07.2009. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/194746-noteikumi-par-dejevjistu-labturibas-prasibam-un-dejevjistu-turesanas-uznemumu-registracijas-kartibu>

4. Dējējvistu sprostu problēma un tās mērogs

2023. gadā pēc Eiropas Komisijas pasūtījuma Eiropas pārtikas nekaitīguma iestāde (EFSA) apjomīgā pētījumā izvērtēja iespējas uzlabot dējējvistu labturību. Secināts, ka vistu turēšana sprostos salīdzinājumā ar bezsprostu sistēmām ierobežo vistu iespējas kustēties un staigāt dabīgā veidā.³ Šie ierobežojumi veicina kaulu un muskuļu vājumu, rada stresu un frustrāciju, pasliktina vistu spalvu stāvokli, kā arī palielina mirstību.⁴ Kopumā EFSA secina: "Sprostam nevajadzētu tikt izmantotam."⁵

Citi pētījumi liecina, ka atteikšanās no sprostu sistēmām būtiski uzlabo vistu dzīves kvalitāti,⁶ piemēram, par divām trešdaļām samazinot nepatīkamās sāpes (annoying pain) pavadīto laiku, salīdzinot ar modernizēto sprostu sistēmām (1. attēls).⁷

1. attēls. Sāpes dažādās turēšanas sistēmās dējējvistas dzīves laikā, dienu skaits*

*Par dienu tiek uzskatītas 16 stundas jeb vidējais laiks, cik ilgi dējējvisti ir nomodā.
 Datu avots un definīcijas: <https://welfarefootprint.org/research-projects/laying-hens/>

³ EFSA AHAW Panel, Nielsen SS, Alvarez J *et al.* Scientific Opinion on the welfare of laying hens on farm. *EFSA Journal* 2023, 21(2):7789, 85. lpp. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://doi.org/10.2903/j.efsa.2023.7789>

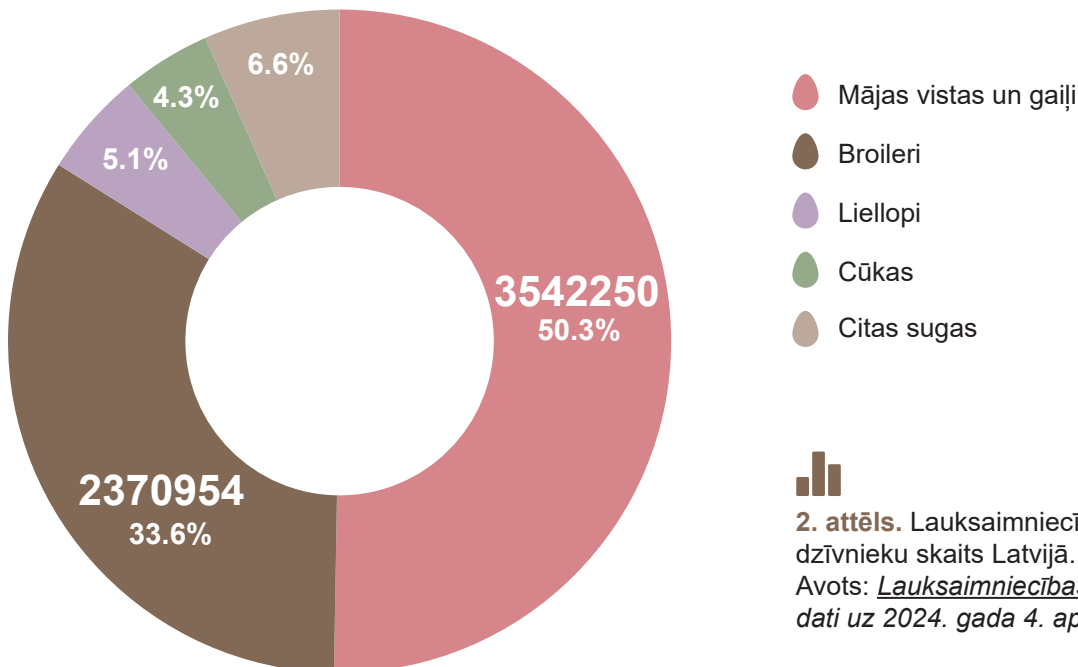
⁴ Turpat, 124.-127. lpp.

⁵ Turpat, 4. lpp.

⁶ Ritchie, H. Do better cages or cage-free environments really improve the lives of hens? *Our World in Data*, 25.09.2023. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://ourworldindata.org/do-better-cages-or-cage-free-environments-really-improve-the-lives-of-hens>

⁷ *The Welfare of Laying Hens: Quantifying the Welfare Impact of the Transition to Indoor Cage-free Housing Systems.* Welfare Footprint Project, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://welfarefootprint.org/research-projects/laying-hens/>

Latvijā, līdzīgi kā daudzās citās valstīs, dējējvistas un broileri sastāda vislielāko daļu no lauksaimniecības dzīvniekiem. Tieši dējējvistu turēšanas apstākļi nosaka to, kāds ir labturības līmenis pusei no lauksaimniecībā izmantotajiem dzīvniekiem (2. attēls).

2. attēls. Lauksaimniecībā izmantoto dzīvnieku skaits Latvijā.
 Avots: *Lauksaimniecības datu centrs, dati uz 2024. gada 4. aprīli.*

Kopumā secināms, ka miljoniem dzīvnieku labturību ik brīdi ietekmē tas, kādas olu ražošanas sistēmas tiek izmantotas Latvijā. Vadoties pēc ietekmēto dzīvnieku skaita un ņemot vērā būtiskās labturības atšķirības dažādos turēšanas veidos, ir pamats apgalvot, ka dējējvistu sprostī ir viena no lielākajām dzīvnieku labturības problēmām Latvijā.

5. Sabiedrības viedoklis

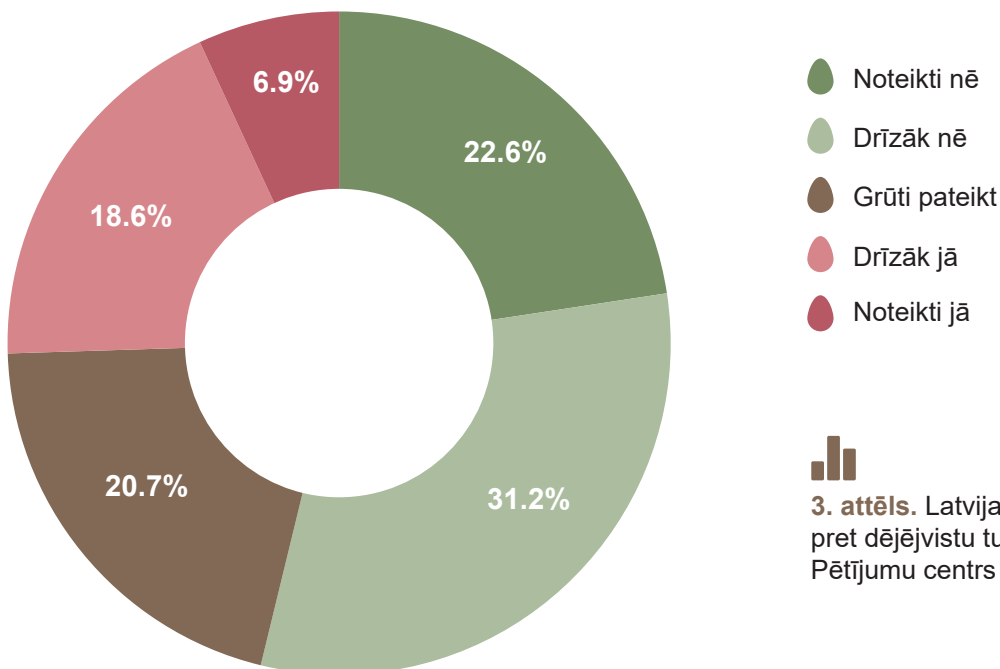
EFSA pētījums par dējējvistu labturību veikts saistībā ar Eiropas Komisijas stratēģiju "No lauka līdz galdam" (*Farm to Fork*), kā arī ar Eiropas pilsoņu iniciatīvu "Izbeigt sprostu laikmetu" (*End the Cage Age*)⁸, kuras ietvaros līdz 2020. gada oktobrim 1,4 miljoni ES pilsoņu parakstīja prasību aizliegt turēt sprostos lauksaimniecības dzīvniekus, tajā skaitā – dējējvistas.

Sabiedrības viedokli par labu fermu dzīvnieku aizsardzībai skaidri iezīmē arī socioloģiskās aptaujas. Piemēram, saskaņā ar "Eiropas barometru" 2023. gadā veikto aptauju, 94% ES un 89% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka ir svarīgi nodrošināt, lai lauksaimniecības dzīvniekiem būtu pietiekami daudz vietas, kur pārvietoties, apgulties un piecēlēties.⁹ Kā jau minēts, EFSA pētījumā secināts, ka sprostos būtiski ierobežo vistu iespējas kustēties un staigāt dabīgā veidā.

Cits jautājums tajā pašā "Eiropas barometra" aptaujā atklāj, ka 84% ES un **72% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka fermu dzīvniekiem ir jābūt labāk aizsargātiem, nekā tas ir pašlaik**. Attiecīgi tikai 13% ES un 24% Latvijā šim apgalvojumam nepiekrīt.

Savukārt Latvijā 2024. gada augustā pētījumu centra SKDS veiktās aptaujas rezultāti atklāja, ka vairums mūsu valsts iedzīvotāju (54%) uzskata, ka **visturēšanai sprostos nav jābūt atļautai**. Divreiz mazāk jeb katrs ceturtais (26%) uzskata, ka vistas ir noteikti vai drīzāk jāļauj turēt sprostos, taču tikai 7% norāda, ka noteikti jāļauj vistas turēt sprostos. Vienam no 5 iedzīvotājiem (21%) grūti pateikt viedokli šajā jautājumā.

Vai, jūsaprāt, Latvijas industriālajās putnu fermās jāļauj dējējvistas turēt sprostos?

3. attēls. Latvijas sabiedrības attieksme pret dējējvistu turēšanu sprostos. Pētījumu centrs SKDS, 2024. gada augusts.

⁸ "End the Cage Age". Eiropas pilsoņu iniciatīva, n.d. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: http://citizens-initiative.europa.eu/initiatives/details/2018/000004/end-cage-age_lv

⁹ Attitudes of Europeans towards animal welfare. Eurobarometer 533, 2023. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2996>

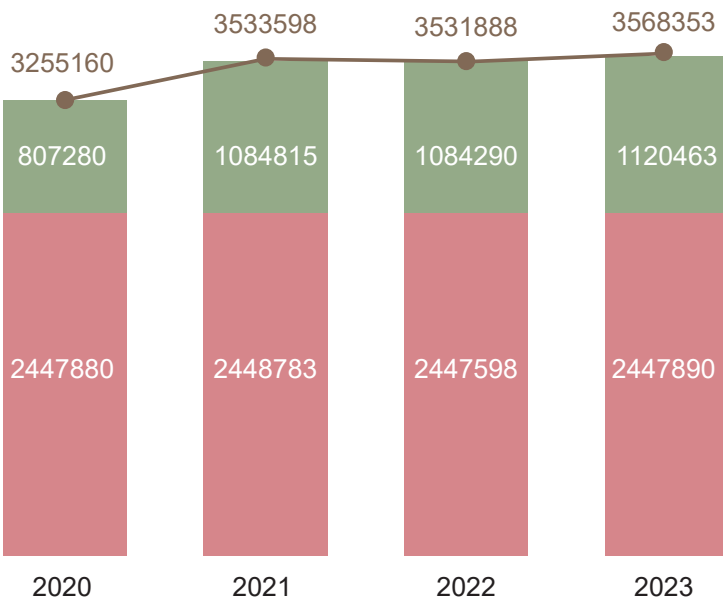
6. Olu tirgus tendences

6.1. Ražošana

2023. gadā visā Eiropas Savienībā vistu olu ražošanas maksimālo kapacitāti veido 387 miljoni dējējvistu, no kā 39% tiek turētas sprostos, 39% kūtīs, 15% brīvās turēšanas apstākļos un 7% bioloģiskās ražošanas apstākļos¹⁰. Visvairāk dējējvistu ir Francijā, Vācijā, Polijā, Spānijā un Itālijā. Salīdzinoši pēc dējējvistu skaita maksimālās kapacitātes ES Latvija ierindojas 19. vietā (0.9% no ES kopējā), Lietuva 20. vietā (0.8% no ES kopējā), bet Igaunija 24. vietā (0.2% no ES kopējā).

Saskaņā ar 2024. gada 17. maijā sniegtu atbildi "Dzīvnieku brīvībai", Zemkopības ministrija un tās padotībā esošas iestādes neapkopo datus par faktisko dējējvistu skaitu pa turēšanas sistēmām. Taču dažādās sistēmās turēto dējējvistu skaitu iespējams vērtēt, izmantojot reģistrēto turēšanas sistēmu kapacitāti un to, cik lielā mērā kapacitāte tiek izmantota.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas Lauksaimniecības un lauku attīstības ģenerāldirektorāta informāciju, 2023. gadā Latvijā sprostu sistēmas veidoja aptuveni 69% no turēšanas kapacitātes dējējvistām (4. attēls).

- Sprosti
- Citas turēšanas sistēmas
- Kopā

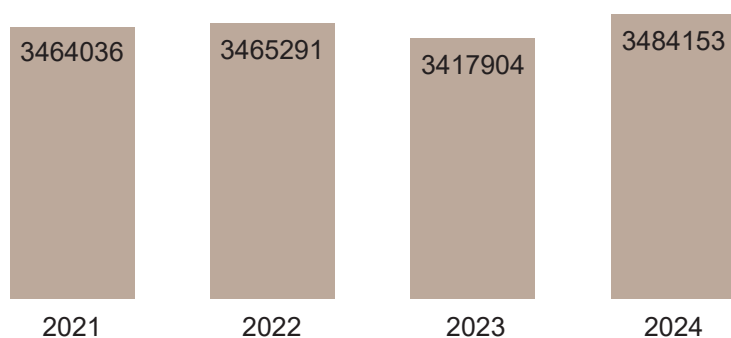

4. attēls. Dējējvistu turēšanas sistēmu kapacitāte Latvijā, dējējvistu skaits.
Avots: Eiropas Komisijas Lauksaimniecības un lauku attīstības ģenerāldirektorāts

¹⁰ Dashboard: Eggs. Eiropas Komisija, 23.10.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/9bdf9842-1eb6-41a2-8845-49738b812b2b_en

Savukārt saskaņā ar Lauksaimniecības datu centra datiem, faktiski turēto vistu un gaiļu skaits 2021., 2022. un 2023. gadā bija 95-99% robežās no kopējās kapacitātes, un būtiski nebija svārstījies kopš 2021. gada, paliekot 3,4 līdz 3,5 miljonu robežās (5. attēls). Dati par faktisko dzīvnieku skaitu tuvu atbilst turēšanas kapacitātei. Tas nozīmē, ka turēšanas sistēmu kapacitāte raksturo arī faktisko vistu turēšanas veidu.

5. attēls. Mājas vistas un gaiļi, skaits.
Datu avots: Lauksaimniecības datu centrs, skaits atbilstošā gada 1. janvārī.

Saskaņā ar Pārtikas un veterinārā dienesta datiem 2024. gada 12. martā Latvijā bija kapacitāte 3,6 miljoniem dējējvistu, no kā:

60%

AS "Balticovo" sprostu sistēmas (Nr.3)

17%

AS "Balticovo" pārējās sistēmas (Nr.1-2)

5%

SIA "Alūksnes putnu ferma" sprostu sistēmas (Nr.3)

7%

SIA "Alūksnes putnu ferma" kūts sistēmas (Nr.2)

4%

sprostus sistēmas trīs olu ražotnēs: SIA "Nīckrasti", SIA "Co Priedes", ZS "Rasas" (Nr.3)

2%

2% brīvās un bioloģiskās turēšanas sistēmas desmit ražotnēs: "Emīls Lankovskis", ZS "Kalndruvas A", SIA "Kurzemes olas", ZS "Nikas", SIA "Laimīgo Vistu Ferma", ZS "Sprīdīši", ZS "Jaunkaijas", ZS "Vētras", SIA "Straupes putni", SIA "Gaujas Parka stallis" (Nr.0-1)

7%

AS "Ķekava Foods" kūtis broileru pavairošanai (Nr.2)

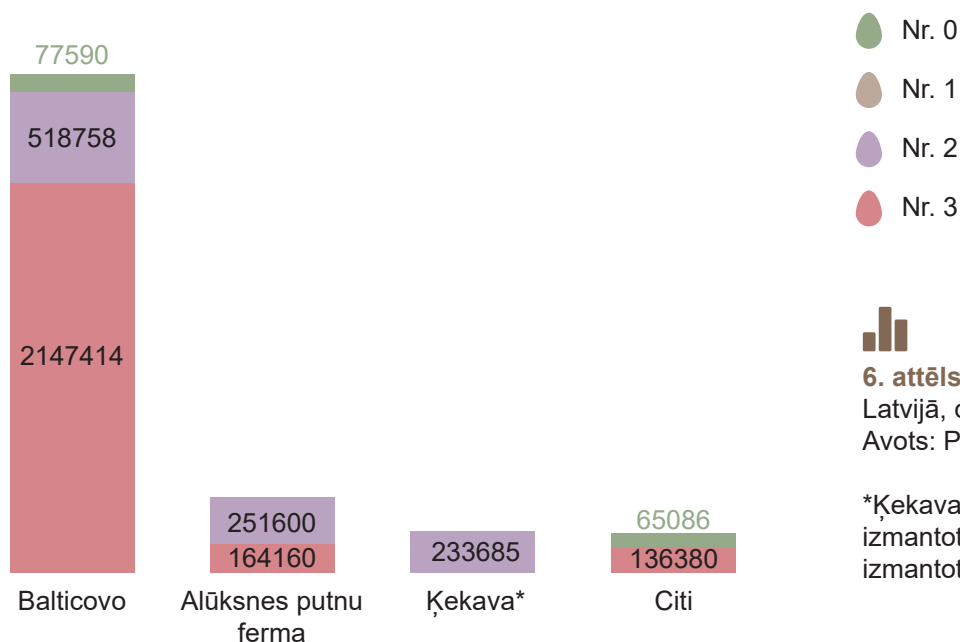
Tāpat pārlicinoši lielākais olu ražotājs Latvijā ir "Balticovo", kam seko "Alūksnes putnu ferma". Savukārt "Ķekava Foods" reģistrēto "dējējvistu" olas faktiski tiek ražotas nevis izmantošanai cilvēku uzturā, bet gan broileru cāļu iegūšanai, tāpēc "Ķekava Foods"

vistas nebūtu uzskatāmas par dējējvistām MK noteikumos Nr.744 definētajā nozīmē, kur dējējvistas ir "Gallus gallus sugas vistas, kuras sasniegušas dēšanas vecumu un no kurām iegūtās olas paredzēts izmantot cilvēku uzturā, nevis pārēšanai."¹²

¹¹ Reģistrētās dējējvistu novietnes. Pārtikas un veterinārā dienests, 2024. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://registri.pvd.gov.lv/cr>

¹² Ministru kabineta noteikumi Nr. 744 par dējējvistu labturības prasībām un dējējvistu turēšanas uzņēmumu reģistrācijas kārtību. *Latvijas Vēstnesis*, 110, 14.07.2009. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/194746-noteikumi-par-dejevjistu-labturibas-prasibam-un-dejevjistu-turesanas-uznemumu-registracijas-kartibu>

6. attēls. Turēšanas sistēmu kapacitāte Latvijā, dējējvistu skaits.

Avots: Pārtikas un veterinārais dienests

*Ķekavas novietnēs dētās olas netiek izmantotas cilvēku patēriņam, bet tiek izmantotas broileru pavairošanai.

AS "Balticovo" jau jau 2021. gadā publiski pauda apņemšanos tuvāko gadu laikā pilnībā atteikties no sprostiem.¹³ Šis uzņēmums, kas ir lielākais olu ražotājs gan Latvijā, gan Ziemeļeiropā, 2024. gada vasarā ziņoja, ka "šogad investēs 49,32 miljonus eiro ārpus sprostu vistu novietņu izveidē un modernizācijā."¹⁴ Intervijā "Latvijas Avīzei" uzņēmuma pārstāvis Toms Auškāps pauž: "Šobrīd "Balticovo" dzīvo aptuveni pusmiljons ārpus sprostiem vai brīvos apstākļos turēto jeb "laimīgo" vistu. Līdz nākamā (2025.) gada Lieldienām to skaits pieaugs vēl par 850 tūkstošiem, bet līdz 2027. gadam plānojam pāriet tikai uz ārpus sprostu olu ražošanu."¹⁵

Savukārt SIA "Alūksnes putnu ferma" plāno atteikties no sprostos dētām olām laika periodā no 2026. līdz 2028. gadam.¹⁶ Uzņēmums 2024. gada pirmajā pusē ir palielinājis ārpus sprostiem kūtīs dēto olu apjomu par 51% salīdzinājumā ar 2023. gada pirmo pusi, līdz ar to ārpus sprostiem dēto olu īpatsvars kopējā ražošanas apjomā ir pieaudzis no 49% līdz 80%.¹⁷

¹³ Balticovo uzsāk pārejas procesu, lai atteiktos no sprostos turētu vistu olu ražošanas. *Balticovo*, 10.02.2021. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://www.balticovo.lv/lv/aktualitates/Balticovo%20uzs%C4%81k%20p%C4%81rejas%20procesu.%20lai%20atteiktos%20no%20sprostos%20%20tu r%C4%93tu%20vistu%20olu%20ra%C5%BEo%C5%A1anas>

¹⁴ LETA. "Balticovo" šogad investēs gandrīz 50 miljonus eiro ārpus sprostu vistu novietņu izveidē. *TV3*, 28.06.2024. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://zinas.tv3.lv/latvija/sabiedriba/balticovo-sogad-investes-gandriz-50-miljonus-eiro-arpus-sprostu-vistu-novietnu-izveide/>

¹⁵ Stepina, K. "Balticovo" vistas — arvien "laimīgākas". *Lasi.lv*, 09.08.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.lasi.lv/saimnieks-uznemejs/business/balticovo-vistas-arvien-laimigakas.18282>

¹⁶ Jauns.lv & LETA. Labi apstākļi vistām nodrošina kvalitatīvākas olas, uzskata ražotāji un tirgotāji. *Jauns.lv*, 17.06.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/business/609830-labi-apstakli-vistam-nodrosina-kvalitativakas-olas-uzskata-razotaji-un-tirgotaji>

¹⁷ APF Holdings pirmajā pusgadā par 51% palielina ārpus sprostiem dēto olu ražošanu, eksportē un turpina investēt attīstībā. *APF*, 20.08.2024. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: https://apf.lv/news/APF_pirmaja_pusgada_par_51_procentu_palienina_arpus_sprostiem_deto_olu_razosanu

6.2. Mazumtirdzniecība

Visi vadošie mazumtirdzniecības tīkli Latvijā ir jau publiski apņēmušies līdz 2025. gadam izbeigt sprostos dēto olu tirdzniecību. Korporatīvās sociālās atbildības politikas par pilnīgu atteikšanos no sprostos dēto olu tirdzniecības ar pārejas periodu līdz 2025. gadam ir tādiem mazumtirgotājiem kā "Rimi", "Maxima", "Mego", "Vesko", "top!", "Elvi", "Citro", "Sky", "Spar", "Stockmann".

Ziņojot par politiku ieviešanas rezultātiem, tirgotāji mēdz norādīt uz ārpus sprostiem dēto olu sortimenta īpatsvaru, nevis pārdotajiem apjomiem.¹⁸ 2024. gadā Latvijas mazumtirgotāji snieguši šādu informāciju:

● "Maxima": SIA "Maxima Latvija" veikalos ārpus sprostiem turētu vistu olu īpatsvars pieaudzis līdz 80%¹⁹ Savukārt konsolidētajā "Maxima Group"

ziņojumā norādīts: (2023. gadā) ārpus sprostiem dētās olas sastādīja 41.6% no pārdoto olu skaita.²⁰

● "Rimi": ārpus sprostiem dētu olu īpatsvars mūsu sortimentā turpina pieaugt un stabili pārsniedz 60%.²¹

● "Mego": (2023. gadā) ārpus sprosta dētu olu realizācijas īpatsvars pieauga līdz 37%.²²

● "Lidl": "Lidl" privāto zīmolu fasēto olu produktiem jau tuvu 70% ir ārpus sprostiem dētās 0., 1. un 2. kategorijas olas.²³ (Jāpiebilst, ka "Lidl" veikalu plauktos ir arī ievērojams apjoms Eiropas labturības standartiem neatbilstoši ražotu olu no Ukrainas, kuras neietilpst "Lidl" privāto zīmolu klāstā.)

6.3. Ārējā tirdzniecība

Olu un olu produktu tirdzniecība kopš 2021. gada strauji pieaugusi, 2023. gadā sasniedzot jau 107 miljonus eiro eksportā un 52 miljonus eiro importā. Jāatzīmē, ka eksports audzis straujāk par importu, līdz ar to arī uzlabojusies eksporta un importa starpība jeb tirdzniecības bilance no 21 miljona eiro 2021. gadā līdz 54 miljoniem eiro 2023. gadā.

¹⁸ LETA. No kurienes šogad Latvijas veikalu plauktos nonākušas baltās vistu olas? *NRA.lv*, 27.04.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://nra.lv/latvija/451859-no-kurienes-sogad-latvijas-veikalu-plauktos-nonakusas-baltas-vistu-olas.htm>

¹⁹ Portāls nra.lv. "Maxima Latvija" veikalos ārpus sprostiem turētu vistu olu īpatsvars pieaudzis līdz 80%. *NRA.lv*, 05.09.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://nra.lv/latvija/468064-maxima-latvija-veikalos-arpus-sprostiem-turetu-vistu-olu-ipatsvars-pieaudzis-lidz-80.htm>

²⁰ *Maxima Grupē Consolidated Annual Report 2023*. Maxima Grupē, 2024, 128. lpp. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.maximagrupes.eu/uploads/Maxima%2520Grupe%2520Consolidated%2520Annual%2520Report%25202023.pdf>

²¹ Rimi virzība uz atteikšanos no sprostos dēto olu tirdzniecības. *Rimi*, 21.02.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

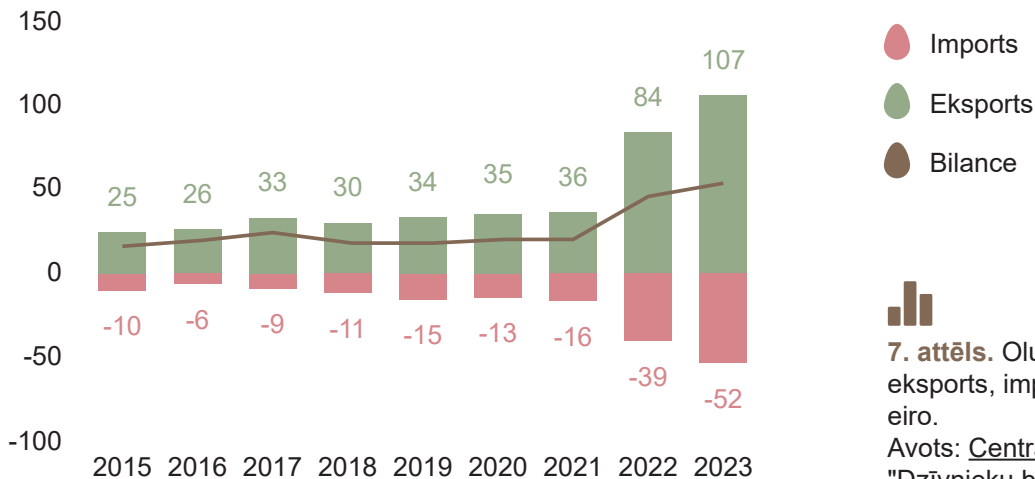
Pieejams: <https://rimibaltic-web-res.cloudinary.com/raw/upload/v1/web-cms/kvhaMbOISO6cZQMZbi2gQdeXrSqZ08LYJuECUTvD.pdf>

²² *Izmaiņas sprostos turētu vistu olu mazumtirdzniecībā*. *Mego*, 13.02.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://mego.lv/jaunumi/izmainas-sprostos-turetu-vistu-olu-mazumtirdznieciba>

²³ LETA. No kurienes šogad Latvijas veikalu plauktos nonākušas baltās vistu olas? *NRA.lv*, 27.04.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://nra.lv/latvija/451859-no-kurienes-sogad-latvijas-veikalu-plauktos-nonakusas-baltas-vistu-olas.htm>

7. attēls. Olu un olu produktu Latvijā eksports, imports un balance, miljoni eiro.

Avots: [Centrālā statistikas pārvalde](#), "Dzīvnieku brīvības" aprēķini.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas datiem sevišķi strauji pieaudzis olu imports Eiropas Savienībā no Ukrainas – no 7 miljoniem eiro 2021. gadā līdz 92 miljoniem eiro 2023. gadā. Aptuveni ceturtdaļa no ES importēto olu apjoma no Ukrainas nonāca tieši Latvijā.²⁴ Jāatzīmē gan, ka arī olu eksports Eiropas Savienībā ir ievērojami pieaudzis: 2021. gadā ES uz pārējo pasauli eksportēja olas par 408 miljoniem eiro, bet 2023. gadā – jau par 727 miljoniem eiro.²⁵

Olām, kas ievestas no Ukrainas, ir krietni zemāka pašizmaksa, ko veido zemākas lopbarības graudu un darbaspēka izmaksas, kā arī ES prasībām neatbilstoši minimālās dzīvnieku labturības standarti.²⁶ Nav garantiju, ka Ukrainā ražotās olas atbilst ES dējējvistu turēšanas minimālajiem labturības standartiem. Dzīvnieku aizstāvības organizācijas jau gadiem norāda uz vistu labturības problēmām Ukrainā.^{27 28}

No Ukrainas importētām olām tika piemēroti atvieglojumi, salīdzinājumā ar citām trešajām valstīm, lai ekonomiski palīdzētu Ukrainai saistībā ar Krievijas izvērsto karu. Taču, sekojot Eiropas lauksaimnieku izvērstiem protestiem, no 2024. gada vidus olu importam no Ukrainas tiks piemēroti tarifi²⁹ 30,4 eiro apmērā par 100 kg produkta.³⁰ Tas atbilst 6-8% no olu cenas 2023. gadā (skat. sadaļu "Cenas").

Kādas ir faktiskās produktu pašizmaksas atšķirības, trūkst publiski pieejamu datu, taču Latvijas Apvienotās putnkopības nozares asociācija (LAPNA) pauž viedokli, ka, ņemot vērā esošās darbaspēka izmaksas, graudu cenas Ukrainā un to, ka Ukrainai nav jāievēro ES noteiktie ražošanas standarti un labturības prasības, faktiskās ražošanas izmaksas Ukrainā ir vismaz 2-2,5 reizes zemākas.³¹

²⁴ EU Market Situation for Eggs. Expert Group for Agricultural Markets, 17.10.2024., 23. lpp. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://circabc.europa.eu/sd/d/18f7766e-e9a9-46a4-bbec-94d4c181183f/0%20Circa%20%20egg%20no%20links.pdf>

²⁵ Eggs. Eiropas Komisija, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: https://agriculture.ec.europa.eu/farming/animal-products/eggs_en

²⁶ Olu tirgum savi noslēpumi – kur pazūd peļņa no Ukrainā ražotām olām? LAPNA, 25.03.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://poultry.lv/jaunumi/olu-tirgum-savi-noslepumi-kur-pazud-pejna-no-ukraina-razotam-olam/>

²⁷ Eurogroup for Animals. Most animal welfare rules do not apply to imported products. Eurogroup for Animals, n.d. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.eurogroupforanimals.org/what-we-do/areas-of-concern/most-animal-welfare-rules-do-not-apply-imported-products>

²⁸ Eurogroup for Animals. Animal Welfare in the implementation of the EU-Ukraine DCFTA. Eurogroup for Animals, 05.2021. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: https://www.eurogroupforanimals.org/files/eurogroupforanimals/2021-12/2021_03_efa_trade_pp_ukraine.pdf

²⁹ Reuters. EU to impose tariffs on Ukrainian eggs in import curbs. Reuters, 19.06.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.reuters.com/world/europe/eu-impose-tariffs-ukrainian-eggs-import-curbs-2024-06-19/>

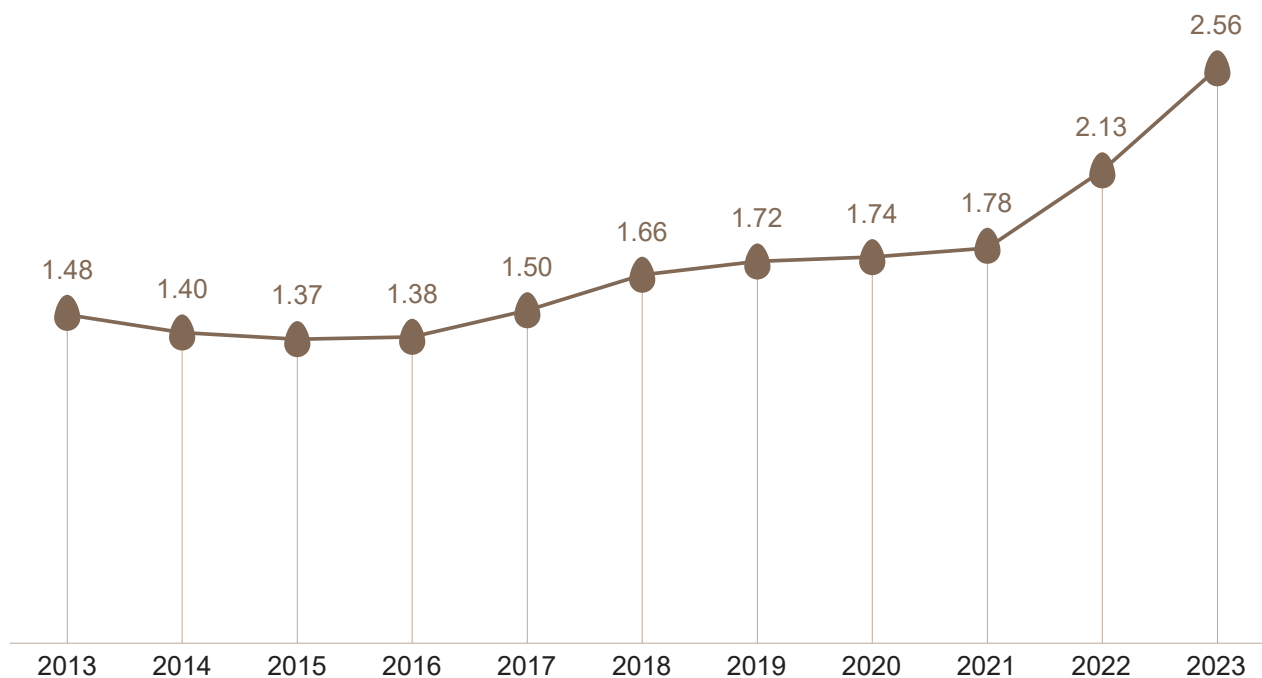
³⁰ Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2023/2364, ar ko groza I pielikumu Padomes Regulai (EEK) Nr. 2658/87 par tarifu un statistikas nomenklatūru un kopējo muitas tarifu. *Oficiālais Vēstnesis*, L, 2023/2364, 31.10.2023. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32023R2364>

³¹ Putnkopji ceļ trauksmi par Ukrainas olu importu Latvijā. LAPNA, 31.01.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://poultry.lv/jaunumi/putnkopji-cel-trauksmi-par-ukrainas-olu-importu-latvija/>

6.4. Cenas

8. attēls. Olas, 10 gab., mazumtirdzniecības cenas (eiro)
Avots: Centrālā statistikas pārvalde

2022. un 2023. gadā visā pasaulē bija novērojams olu cenu pieaugums, ko galvenokārt noteica putnu gripas izplatība, kā rezultātā samazinājās dējējvistu skaits; kā arī barības cenu pieaugums, sevišķi kviešu cenu pieaugums Krievijas izvērstā kara Ukrainā rezultātā.³² Taču 2024. gada martā olu cenas bija par 10-15% zemākas, salīdzinot ar gadu iepriekš.³³ Dējējvistu skaitam atgriežoties tuvāk iepriekšējiem līmeņiem, var gaidīt arī tālāku olu cenu samazinājumu.

15-20% vairāk, kas ir aptuveni 2-4 centi par olu. 2023. gadā novērtējums Igaunijā, izmantojot aprēķinus par nepieciešamajiem ieguldījumiem, liecina, ka ārpus sprostiem dēto olu ražošana izmaksā par 5,5-5,9 centiem par olu vairāk.³⁴ Jāatzīmē, ka nozīmīga cenas komponente ir arī mazumtirgotāju piemērotais uzcenojums. Ja ārpus sprostiem dētām olām tas ir augstāks, tas var palielināt gala cenas starpību un kavēt pārmaiņas.

Saskaņā ar Latvijas ražotāju 2024. gadā teikto, ārpus sprostiem dēto olu ražošana izmaksā par aptuveni

³² Part 2 Eggflation: Eggsploring the Reasons of Egg Price Surge and Its Ramifications. HIMIESPA, 29.10.2023. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://himiespa.feb.ugm.ac.id/part-2-eggflation-eggsploring-the-reasons-of-egg-price-surge-and-its-ramifications/>

³³ What's keeping egg prices high for Easter? It's not just inflation. Euronews, 31.03.2024. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://www.euronews.com/business/2024/03/31/whats-keeping-egg-prices-high-for-easter-its-not-just-inflation>

³⁴ Vain, K. & Varblane, U. Eesti Munatootmise Üleminek Kanade Vabapidamissüsteemidele [latv. val.: Pāreja uz vistu brīvās turēšanas sistēmām olu ražošanā Igaunijā]. Tartu Universitāte, 10.2023. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2023-11/Eesti_munatootmise_%C3%BCleminek_vabapidamiss%C3%BCsteemidele.pdf

7. Korporatīvā atbildība

Tā kā sabiedrības vairākums vēlas redzēt uzlabojumus dzīvnieku aizsardzībā, atbilstoša uzņēmumu reakcija – atteikšanās no sprostos dētām olām – ir likumsakarīgs process, kas šobrīd notiek visā pasaulē. Ņemot vērā sabiedrības intereses, pārtikas uzņēmumi iekļauj dzīvnieku aizsardzību savās korporatīvās sociālās atbildības (KSA) politikās un apņemas atteikties no sprostos dēto olu tirdzniecības un izmantošanas.

Šobrīd jau vairāk nekā 2600 uzņēmumi visā pasaulē, tostarp vairāk nekā 90 uzņēmumi Latvijā – mazumtirgotāji, restorāni, viesnīcas un pārtikas ražotāji – ir apņēmušies atteikties no sprostos dētajām olām.³⁵

No mazumtirdzniecības tīkliem Latvijā pirmo apņemšanos 2017. gadā veica "Rimi", izvirzot mērķi no 2025. gada pārdot tikai ārpus sprostiem turētu dējējvistu olas.³⁶ Turpmākajos gados līdzīgas KSA politikas pieņēma vēl daudzi citi vietējie pārtikas veikalu tīkli, kā arī restorāni, viesnīcas un pārtikas ražotāji, tipiski par pārejas gala termiņu nosakot 2025. gadu. Šo sociāli atbildīgo uzņēmumu pieņemtās politikas ir devušas ražotājiem skaidru signālu par pieprasījuma maiņu un rezultējušās olu ražošanas reformās – būtiskos dzīvnieku labturības uzlabojumos, pārejot no dējējvistu turēšanas sprostos uz turēšanu kūtīs un brīvos apstākļos, kur putniem ir daudz vairāk iespēju kustēties un īstenot viņu dabisko, instinktīvo uzvedību.

Mazumtirgotāji

Rimi	Maxima	Mego	Vesko	Citro Svaigums ikdienā	Top!
Sky	Stockmann	Narvesen	Elvi	SPAR	

Viesnīcas

Dome Hotel & SPA	Centrum Hotels	Avalon Hotel	Mercure Hotels	Ibis Hotels	Wolmar Hotel
Kempinski	Bellevue	Gutenbergs	Radisson Blu	Park Inn	Mogotel
Rixwell	Wellton	Rija			

³⁵ Progress Tracker: Chicken Watch, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://chickenwatch.org/progress-tracker/>

³⁶ Rimi memorands. Rimi, 19.12. 2017. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <http://www.rimi.lv/jaunumi/rimi-memorands>

Restorāni

Lido	Čili pica	McDonald's	Subway	Street Burgers	Burger King
Restorāns Pļavas	La tour de Marie	Martinelli	Kaļķu vārti	Neiburgs	Laivas
Domini Canes	Vincents	Fontaine Delisnack	Rocket Bean Roastery	ID Gourmet	Mākonis - Cocktails & Design
Goldigen Room	FERMA	36. Līnija	Zilā Govs	Colonel Brew Pub & Kitchen	DOMA.
Koya	Ogle	Le Dome	Valmiermuiža	Kūku paradīze	Gutenbergs
Entresol	Big Bad Bagels	Putni KONDITOREJA	Pilsētas ELPA	ACADEMIA	Bea Basil
MiiT	Cafe TRE	Misters Biskvīts	Maestro Design Hotel and Restaurant	Picas meistras	EZĪTIS MİGLĀ
Vairāk saules	CAFFEINE				

Ražotāji

Sveiks	Orkla	Fazer	Junge	Mondelēz	Unilever
Kellogg's	Kraft Heinz	Nestlé	Danone	Mantinga	LIEPKALNI
Latvijas Pārtikas ražotājs	Konditoreja Sala	Dobeles dzimnavnieks	Lāči	FOOD UNION	Francis

8. Risinājumi pārejai uz ārpus sprostiem dētām olām

Uzņēmumu ieklausīšanās sabiedrības viedoklī un apņemšanās atteikties no sprostos dētām olām līdz šim ir bijis būtiskākais progresa katalizators dējējvistu labturības uzlabošanā – ražošanas reformās prom no sprostu sistēmām. Tā kā ražošanas pārmaiņas prasa laiku un finansiālus ieguldījumus, uzņēmumu apņemšanās parasti nav tūlītējas, bet gan vērstas uz nākotni. Uzņēmumi nosaka pārejas periodu ieviešanai, kas mēdz būt vairākus gadus ilgs, tā dodot pietiekamu laiku pārstrukturēt piegādes ķēdes. Tiktāl starptautiskā pieredze liecina, ka šī pieeja nes labus rezultātus un vairums uzņēmumu savas apņemšanās arī savlaicīgi izpilda.

Piemēram, 2024. gadā no 1326 uzņēmumiem visā pasaulē, kas bija apņēmušies atteikties no sprostos dētām olām ar pārejas termiņu līdz 2023. gadam vai agrāk, 89% bija apņemšanos izpildījuši.³⁷ Tātad apņemšanās tiek izpildītas astoņās no deviņām reizēm.

Līdztekus pārmaiņām pārtikas uzņēmumu politikās pakāpeniski mainās arī likuma ietvari – arvien vairāk ES valstis nostiprina dējējvistu labturības uzlabojumus nacionālajā likumdošanā un pilnībā atsakās no olu

ražošanas sprostos. Piemēram, Šveicē, Luksemburgā, Austrijā un Vācijā ir jau pieņemti aizliegumi dējējvistu turēšanai sprostos.³⁸ Šveicē un Austrijā vistu turēšana sprostos ir aizliegta kopš attiecīgi 1991. un 2020. gada. Vācijā aizliegums tika pieņemts 2015. gadā ar pārejas periodu līdz 2025. gadam (atsevišķos gadījumos līdz 2028. gadam). Čehijā 2020. gadā pieņemtais aizliegums stāsies spēkā no 2027. gada. Francijā ir spēkā aizliegums uzstādīt jaunas sprostu sistēmas. Slovākijā ir parakstīts memorands starp valdību un ražotājiem par atteikšanos no sprostiem līdz 2030. gadam. Dānijā kopš 2023. gada ir spēkā aizliegums uzstādīt jaunas sprostu sistēmas, un sprostu izmantošana būs aizliegta no 2035. gada.³⁹ Igaunijā 2024. gada vasarā Reģionālo lietu un zemkopības ministrija ierosināja no 2026. gada aizliegt jaunu sprostu būvniecību, bet no 2035. gada valstī pilnībā aizliegt dējējvistu turēšanu sprostos.⁴⁰

Tālāk apskatīsim risinājumus dažādiem kavēkļiem, lai pārietu tikai uz ārpus sprostiem dētu olu tirdzniecību un ražošanu Latvijā, ņemot vērā ārvalstu pieredzi un Latvijas specifisko situāciju.

³⁷ 2024 Cage-Free Fulfillment Report. Open Wing Alliance, n.d. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://openwingalliance.org/2024-cage-free-fulfillment-report>

³⁸ End the Cage Age - Why the EU must stop caging farm animals. Compassion in World Farming International, n.d. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.ciwf.org.uk/research/animal-welfare/end-the-cage-age-why-the-eu-must-stop-caging-farm-animals/>

³⁹ The Local Denmark. Denmark to ban caged egg production by 2035. *The Local Denmark*, 22.09.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.thelocal.dk/20220922/denmark-to-ban-caged-egg-production-by-2035>

⁴⁰ LETA. Igaunijā ierosina no 2035. gada aizliegt sprostos turēt dējējvistas. *1188.lv*, 15.08.2024. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams:

<https://www.1188.lv/zinhhttps://www.ciwf.org.uk/research/animal-welfare/end-the-cage-age-why-the-eu-must-stop-caging-farm-animals/as/igaunija-ierosina-no-2035-gada-aizliegt-sprostos-turet-dejevistas/35359>

8.1. Dzīvnieku aizsardzības organizāciju un uzņēmumu sadarbība

Uzņēmumi parasti paziņo par apņemšanos atteikties no sprostu olām pēc sadarbības ar dzīvnieku aizsardzības organizācijām. Šī sadarbība var izpausties gan kā pārrunas, gan kā publiskas kampaņas. Piemēram, Vācijā jau no 2002. gada dzīvnieku aizsardzības organizācijas veica pārrunas ar mazumtirgotājiem, un kopš 2004. gada tie sāka pakāpeniski atteikties no sprostos dētām olām.⁴¹ Šveicē, Austrijā un Vācijā sākotnēji mazumtirgotāji paziņoja par atteikšanos no sprostu olām, kam sekoja reformas ražošanas sistēmās, kam galu galā sekoja arī pārmaiņas likumdošanā.

Vairāk nekā 100 organizācijas no vairāk nekā 80

valstīm ir apvienojušās dzīvnieku aizsardzības organizāciju koalīcijā "Open Wing Alliance" ar mērķi uzlabot vistu labturību un izskaust dējējvistu sprostus visā pasaulē.⁴²

Latvijā par dējējvistu labturības uzlabošanu iestājas biedrība "Dzīvnieku brīvība", kas pie šī jautājuma aktīvi strādā kopš 2016. gada.⁴³ ⁴⁴ Lai virzītu atteikšanos no sprostos dētu olu tirdzniecības, izmantošanas un ražošanas, biedrība sadarbojas ar vietējiem pārtikas uzņēmumiem – mazumtirgotājiem, viesnīcām, restorāniem un ražotājiem – sniedzot tiem informatīvu atbalstu, kā arī izglītojot un iesaistot sabiedrību.⁴⁵

8.2. Sarunas ar olu piegādātājiem

Lai veiksmīgi īstenotu pāreju uz ārpus sprostiem dētu olu izmantošanu un tirdzniecību, uzņēmumiem, kuri pieņēmuši attiecīgas korporatīvās sociālās atbildības politikas, ir svarīgi savus nolūkus savlaicīgi un skaidri komunicēt sadarbības partneriem, tostarp olu ražotājiem un piegādātājiem. Piemēram, 2023. gada aptaujā Polijas uzņēmumi par galvenajiem veidiem, kā ieviest apņemšanos atteikties no sprostu olām, minējuši pārrunas ar piegādātājiem par līgumu nosacījumu maiņu (51%) un jaunu piegādātāju meklēšanu (43%)⁴⁶.

Izdevīgāku iepirkuma cenu panākšana var ļaut samazināt gala patērētājam redzamo cenu, tādējādi atbalstot pāreju. Savukārt līguma nosacījumu maiņa un jaunu piegādātāju meklēšana signalizē piegādātājiem, ka pēc ārpus sprostiem dētām olām ir un būs pieprasījums. Šādi signāli var kalpot par pamatu attiecīgām investīcijām un ātrākai pārejai uz olu ražošanu augstākos dzīvnieku labturības apstākļos.

⁴¹ Horning, B. Transformation into cage-free systems for layers in German speaking countries. *Ēbersvaldes universitāte*, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: https://www.hnee.de/_obj/ODB4630F-3B64-4604-9501-2C7010D993F4/outline/Transformation-layer-cages-Germany.pdf

⁴² Sākumlapa. *Open Wing Alliance*, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <http://openwingalliance.org>

⁴³ Kampaņas. *Dzīvnieku brīvība*, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://www.dzivniekubriviba.lv/kampanas>

⁴⁴ *Uz mūžu iesprostotas vistas, kuras nolemtas dzīvei aiz restēm [..].* *Dzīvnieku brīvība*, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://www.atbrivo.lv/>

⁴⁵ *Dzīvnieku labturības politika.* *Dzīvnieku brīvība*, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://rikojies.lv/olu-cena#section03>

⁴⁶ *Wycofanie jaj z chowu klatkowego - Podsumowanie zmian w branży spożywczej, handlowej i HoReCa - Raport 2023* [latv. val.: Pakāpeniska sprostos dētu olu izņemšana no apgrozības - Kopsavilkums par norisēm pārtikas, mazumtirdzniecības un HoReCa nozarē - Pārskats par 2023. gadu]. *Otwarte Klatki*, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://www.otwarteklatki.pl/publikacje/jak-one-to-znosza/raport-wycofanie-jaj-klatkowych-2023>

8.3. Līdzekļu piesaistīšana investīcijām

Nevienlīdzīgas konkurences apstākļi kā, piemēram, situācija, kad Latvijā tiek importēts liels daudzums lētāku, ES labturības standartiem neatbilstoši ražotu olu, var apgrūtināt vietējiem ražotājiem vajadzīgo līdzekļu uzkrāšanu investīcijām pārejai uz bezsprstu sistēmām. Taču līdzekļu uzkrāšana ir tikai viens no veidiem līdzekļu piesaistei. Vērā ņemamas alternatīvas ir, piemēram, aizņēmumi un finanšu piesaiste kapitāla tirgos. Tā, piemēram, SIA "Alūksnes putnu ferma" 2023. gadā piesaistīja vairāk nekā 5 miljonus eiro akciju tirgū.⁴⁷ Savukārt, saskaņā ar uzņēmuma gada pārskatu, 2022. gada beigās "Balticovo" aizņēmumi no kredītiestādēm sasniedza 32 miljonus eiro, jeb 35% no kopējiem uzņēmuma pasīviem.

Līdzekļus investīcijām var piesaistīt arī no ES fondu un Latvijas valsts līdzekļiem. Piemēram, atbalstu no

Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (II pīlārs) atklātu projektu iesniegumu konkursa veidā 2023.–2027. gada plānošanas periodā iespējams saņemt intervencē LA4.1.3 "Atbalsts ieguldījumiem lauksaimniecības dzīvnieku labturības uzlabošanai un biodrošības pasākumu īstenošanai"⁴⁸, kurā kopējais plānotais finansējums ir 15,2 milj. eiro. Tiesa gan ES fondu līdzekļu izmantošana pārejai uz bezsprstu sistēmām ir būtiski ierobežojumi tieši Latvijas specifiskās olu ražošanas industrijas struktūras dēļ. Maksimālais finansējums, kas plānošanas periodā no 2021. līdz 2027. gadam pieejams no ES fondiem vienam uzņēmumam ir tikai 4 miljoni eiro⁴⁹, līdz ar to Latvijas situācijā, kur divi lielākie olu ražotāji sastāda ap 95% no visas olu industrijas, šie līdzekļi spēj nosegt vien nelielu daļu no reformai nepieciešamajiem līdzekļiem.

8.4. Soli pa solim pieeja un labie piemēri

Lieliem pārtikas uzņēmumiem var būt sarežģīti īsā laika periodā pilnībā atteikties no sprostos dētām olām, tādēļ pāreja parasti ir pakāpeniska. Gadījumos, kad pārejas periods paredzēts vairāku gadu garumā, noderīgi ir nospraust arī starpmērķus, tādējādi nodrošinot mērķtiecīgu, pakāpenisku progresu pārejā, kas galu galā novedīs pie veiksmīgas 100% apņemšanās izpildes. Uzņēmumi, piemēram, var nospraust starpmērķus procentuālā pārdoto ārpus sprostiem dēto olu izteiksmē vai noteiktu bezsprstu produktu līniju vai tirdzniecības vietu izteiksmē. Tā, piemēram, Polijas majonēzes ražotājs "WSP Społem" sākotnēji⁵⁰ izmantoja ārpus sprostiem dētās olas tikai atsevišķos nišas produktos, bet kopš 2023. gada – arī uzņēmuma vadošajā produktā "Majonez Kielecki". Līdzīgi arī SIA "Orkla Latvija" piederošā "Spilva" pakāpeniski

paplašina ārpus sprostiem dēto olu izmantošanu savā produkcijā. 2024. gada jūnijā visās "Spilvas" majonēzēs tiek izmantotas ārpus sprostiem dētās olas. Līdz 2024. gada beigām plānots pāriet uz ārpus sprostiem dētām olām arī mērču ražošanā.⁵¹

Latvijā "Rimi Baltic" ir tiktāl vienīgais mazumtirgotājs, kas publicējis plānu⁵² apņemšanās atteikties no sprostos dēto olu tirdzniecības līdz 2025. gadam īstenošanai. Tā transformācijas procesa galvenie principi attiecas uz piedāvāto produktu klāstu, vietējiem ražotājiem un sadarbību ar ražotājiem. 2024. gada rudenī "Rimi Baltic" ziņo, ka 13 centrālajos "Rimi" veikalos Rīgā, Tallinā, Tartu, Viļņā un Kauņā no sortimenta ir pilnībā izslēgtas trešā numura jeb sprostos turētu vistu olas⁵³.

⁴⁷ Nasdaq sveic APF Holdings ar akciju iekļaušanu Nasdaq First North tirgū. Nasdaq, 10.11.2023. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://nasdaqbaltic.com/lv/news/nasdaq-sveic-apf-holdings-ar-akciju-ieklausanu-nasdaq-first-north-tirgu/>

⁴⁸ Zemkopības ministrija. Atbalstis investīcijas lauku saimniecībās, lauksaimniecības produktu pārstrādē un meliorācijā.

LV Portāls, 21.05.2024. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams:

<https://lvportals.lv/dienaskartiba/363713-atbalstis-investicijas-lauku-saimniecibas-lauksaimniecibas-produktu-parstrade-un-melioracija-2024>

⁴⁹ 10. pielikums Ministru kabineta 2021. gada 30. novembra noteikumiem Nr. 776. Vienam atbalsta pretendētājam plānošanas periodā 2021.–2027. gadam pieejamais maksimālais attiecināmo izmaksu apmērs. *Latvijas Vēstnesis*, 237, 08.12.2021. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/328179#piel10>

⁵⁰ Wycofanie jaj z chowu klatkowego - Podsumowanie zmian w branży spożywczej, handlowej i HoReCa - Raport 2023 [latv. val.: Pakāpeniska sprostos dēto olu izņemšana no apgrozības - Kopsavilkums par norisēm pārtikas, mazumtirdzniecības un HoReCa nozarē - Pārskats par 2023. gadu]. *Otwarte Klatki*, n.d. [Skatīts 26.10.2024.] Pieejams: <https://www.otwarteklatki.pl/publikacje/jak-one-to-znosza/raport-wycofanie-jaj-klatkowych-2023>

⁵¹ "Spilva" turpina paplašināt produktu skaitu, kuros izmantotas ārpus sprostiem dētās olas. *Latvijas reitingi*, 18.06.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.reitingi.lv/lv/news/darbs/161471-spilva-turpina-paplasinat-produktu-skaitu-kuros-izmantotas-arpus-sprostiem-detetas-olas.html>

⁵² Rimi virzība uz atteikšanos no sprostos dēto olu tirdzniecības. *Rimi*, 21.02.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.rimi.lv/jaunumi/rimi-virziba-uz-atteiksanos-no-sprostos-detetu-olu-tirdzniecibas>

⁵³ Rimi ievieš pirmos veikalus, kuros būs pieejamas tikai no sprostiem brīvo vistu olas. *Rimi*, 08.10.2024. [Skatīts 26.10.2024.]

Pieejams: <https://www.rimi.lv/jaunumi/rimi-ievies-pirmos-veikalus-kuros-bus-pieejamas-tikai-no-sprostiem-brivo-vistu-olas>

9. Noslēgums

Ņemot vērā dzīvnieku labturības nozīmi mūsdienu sabiedrībā, olu ražošanas nozare Latvijā un Eiropas Savienībā sastopas ar būtiskiem izaicinājumiem un vienlaikus iespējām. Stabili turpina augt sabiedrības pieprasījums pēc ētiski ražotiem pārtikas produktiem un tas ir kļuvis par spēcīgu dzinējspēku pārmaiņām olu nozarē. Nozare sākusī reformēt ražošanas procesus no līdz šim dominējušās olu ražošanas sprostos uz ražošanu kūtiņās vai brīvās turēšanas apstākļos. Arī starptautiskā pieredze rāda, ka šāda veida pārmaiņas var sniegt būtisku ieguldījumu nozares reputācijas uzlabošanā, ekonomiskās vērtības palielināšanā un starptautiskās konkurētspējas celšanā.

Viena no būtiskām problēmām, kas šobrīd ietekmē Latvijas olu tirgu, ir importētās olas, kuras neatbilst ES labturības standartiem. Olu importa pieaugums no valstīm ārpus ES, kurās labturības prasības var būt

ievērojami zemākas, rada nevienlīdzīgas konkurences apstākļus un kavē vietējo ražotāju iespējas investēt ražošanas reformās, lai strauji atteiktos no sprostu sistēmām.

Latvijas un Eiropas tirgus tendences liecina, ka nākotnē turpinās kristies pieprasījums pēc sprostos dētām vistu olām, vienlaikus pieaugot pieprasījumam pēc ārpus sprostiem dētām olām. Tas apliecina nepieciešamību attīstīt ilgtspējīgus ražošanas modeļus, kas ir dzīvniekiem, videi un sabiedrībai draudzīgāki. Turpinot sadarbību starp sabiedrību, nevalstisko sektoru, pārtikas uzņēmumiem, olu ražošanas nozares pārstāvjiem un valsts iestādēm, ir iespējams panākt pozitīvas pārmaiņas, kas nodrošinās labākus apstākļus lauksaimniecības dzīvniekiem un pārtikas sistēmas ilgtspējīgu attīstību saskaņā ar Latvijas un visas Eiropas sabiedrības vairākuma vērtībām.

